ОХОРОНА БІЛОГО ЛЕЛЕКИ
в Польщі, Україні та Білорусі

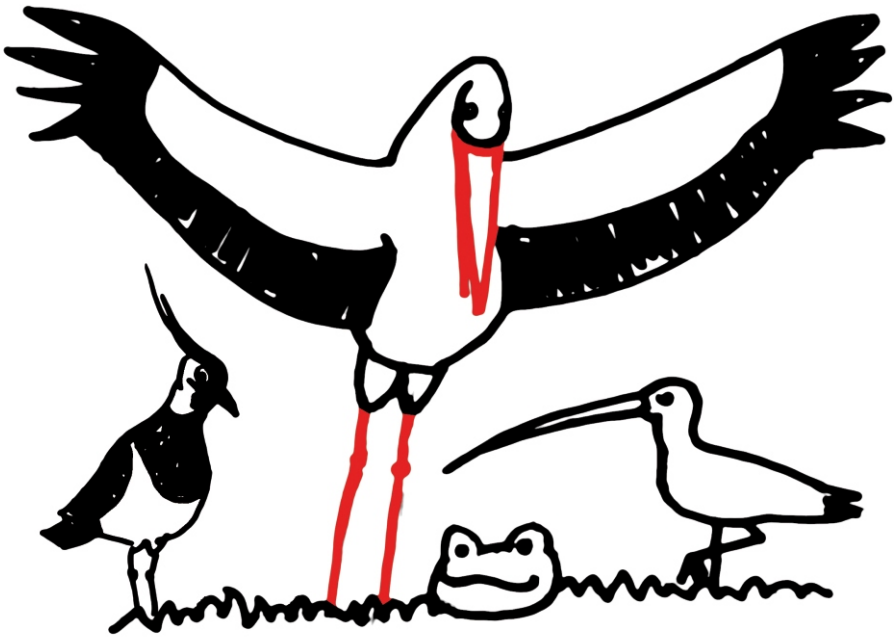

Рис. Яцек Еберт

Андрій Бокотей, Іренеуш Калуга, Андрій Абрамчук

ОХОРОНА БІЛОГО ЛЕЛЕКИ в Польщі, Україні та Білорусі

Природниче товариство „Bocian”
Західноукраїнське орнітологічне товариство
Державний природознавчий музей НАН України
Брестське обласне відділення громадської організації
„Ахова птушак Бацькаўшчыны”

Львів - Сєдльце - Брест – 2010

Західноукраїнське орнітологічне товариство
Державний природознавчий музей НАН України
79008 Львів, вул. Театральна 18, тел. (032) 272 16 42,
zuot.office@gmail.com, www.aves.org.ua

Природниче товариство „Боцян”
08-110 Сєдльце, вул. Соколовська 74, тел. (25) 632 77 78,
siedlce@bocian.org.pl, www.bocian.org.pl

Брестське обласне відділення громадської організації
„Ахова птушак Бацькаўшчыны”
224010 Брест, п/с 38, apb_brest@mail.ru, www.ptushki.org, www.birdwatch.by

Автори:
Андрій Бокотей
Іренеуш Калуга
Андрій Абрамчук

За редакцією:
Андрія Бокотея

Дякуємо за допомогу в збиранні даних і редагуванні тексту:
Наталії Дзюбенко, Державний природознавчий музей НАН України.

Фотографії на обкладинці:
на першій сторінці – А. Бокотея, на третій Ю.Крилошанського та А.Бокотея,
на четвертій – І.Калуги

Рисунки:
Кшиштоф Турлєвіч, Яцек Еберт

ISBN 978-83-60647-13-4

Kozak Druk, Siedlce, тел. (+48 25) 640 23 23

Вступ

Минуло шість років з часу видання брошури „Охорона білого лелеки – досвід Польщі і України", яка після низки польсько-українських семінарів з питань практичної охорони білого лелеки стала першим вагомим кроком у поширенні досвіду збереження виду в обох країнах. Наклад у 4 тис. примірників розійшовся протягом одного року і ще довгий час нас запитували про цю книжечку.

Співпраця між польськими та українськими охоронцями природи, науковцями та енергетиками стала ще тіснішою та втілилася в конкретні вагомі результати, про які хочемо розповісти Вам у цьому новому виданні. Успішний досвід міжнародної співпраці створив можливості залучення нових партнерів. Цілком логічною стала співпраця з Білоруссю, де сьогодні гніздиться близько 20 тис. пар білого лелеки, і є свій напрацьований роками досвід охорони виду. Початком тристоронньої співпраці був науково практичний семінар у березні 2010 року в Польщі, а точкою відліку повинна стати спільна брошура. Видана одночасно польською, українською та білоруською мовами, вона має поглибити знання про лелек у мешканців трьох країн і озброїти знаннями про способи охорони цього легендарного птаха.

Сподіваємося, що наше видання сприятиме ще більшому зближенню польського українського та білоруського народів у справі охорони довкілля та дозволить ближче познайомитися з природою і культурою братніх народів. Працюючи разом над питаннями охорони білого лелеки ми переконалися, як багато спільного мають наші народи і як багато користі може принести така співпраця. Кінцевою метою цього проекту ми бачимо стійке зростання чисельності білого лелеки в межах ареалу, а також зведення до мінімуму небезпек, які підстерігають його у нашому антропізованому світі.

Андрій Бокотей
Президент Західноукраїнського орнітологічного товариства,
Іренеуш Калуга
Президент Природничого товариства „Боцян",
Андрій Абрамчук
Голова Брестського обласного відділення ГО „АПБ"

І. Білий лелека в Європі

Територія гніздування білого лелеки охоплює більшу частину Європи, Малу Азію та Північну Африку. Віднедавна, невелика кількість птахів гніздиться у Південній Африці.

Згідно з переписом 2004-2005 років, чисельність світової популяції білого лелеки оцінюється в 230 тис. пар, при чому, 52 тис. пар гніздиться в Польщі (23 % світової популяції виду). Чисельність української популяції становить близько 30 тис. пар, хоча ми припускаємо, що цифра дещо занижена, оскільки дані обліків були неповними. У Білорусі гніздиться понад 20 тис. пар. Висока чисельність виду відзначена також в Іспанії (33 тис. пар), Литві (13 тис.) та Латвії (майже 11 тис.), а в таких країнах, як Данія, Швеція чи Італія білий лелека є дуже рідкісним птахом. Чисельність там становить відповідно 3, 29 і 63 гніздових пари.

Дорослі птахи на гнізді (фот. А.Бокотея)

У Польщі білий лелека поширений по всій країні крім високогір'я. Найбільше птахів гніздиться на північному-сході та сході країни. Білорусь теж уся входить в межі поширення виду. В Україні найбільше лелек живе на заході (за винятком високогір'я Карпат) та півночі країни. Через південний-схід нашої держави проходить межа поширення білого лелеки, а окремі гнізда трапляються навіть у Криму. Маємо унікальну ситуацію, коли в межах однієї країни можна проводити дослідження і в ядрі європейської популяції (північний-захід України) і на межі поширення (південний-схід). Спостереження за птахами на краю ареалу може дати багато корисної інформації про стан всієї популяції, оскільки негативні чинники середовища мають найбільший вплив саме на межі поширення. В першу чергу це стосується антропогенних чинників (пов'язаних з людською діяльністю). Сьогодні межа поширення білого лелеки повільно просувається на схід у сприятливі для птахів роки і зупиняється або навіть відступає у несприятливі, хоча загалом існує тенденція до розширення ареалу білого лелеки у східному напрямку.

ІІ. Загальні відомості про білого лелеку

Білий лелека Ciconia ciconia належить до ряду Лелекоподібних Ciconiiformes і родини Лелекових Ciconiidae. Родина включає 5 родів з 19 видами, що живуть в обох півкулях.

Висота птаха, що стоїть, близько 80 см. Вага дорослого птаха від 2,7 до 4,5 кг, а розмах крил сягає 2 м. Живиться виключно тваринною їжею: земноводними, гризунами, великими комахами (сараною, кониками, жуками), рибою, дощовими черв'яками, часом плазунами, пташенятами чи яйцями птахів. Раціон міняється залежно від регіону, пори року та погодних умов.

Лелека найчастіше заселяє сільськогосподарські території, особливо ті, де є зволожені місцевості. Гнізда будує поблизу людських осель на деревах, будівлях, водонапірних вежах, а в останні роки все частіше, на опорах діючих електричних ліній.

З зимівлі птахи повертаються в кінці березня або на початку квітня. Відразу після прильоту приступають до ремонту старого гнізда або будівництва нового. Статевої зрілості досягають у віці 4-5 років і тоді вперше приступають до гніздування. Перші яйця з'являються в гніздах переважно у середині квітня. В кладці найчастіше буває від 3 до 6 яєць, які обоє батьків насиджують по черзі. Насиджування триває 33-34 доби, а через 60-65 діб молоді лелеки покидають гніздо. Залежно від часу початку гніздування, виліт молодих розтягується від першої декади липня до першої декади вересня. В нашій країні лелеки проводять близько 5 місяців, а з середини серпня починають відлітати на зимівлю.

Гніздо білого лелеки з шістьма пташенятами - велика рідкість (фот. І.Калуги)

До місць зимівлі у Східній та Південній Африці долітають далеко не всі наші птахи, а повертається на Батьківщину ще менше. Під час подорожі їм загрожують несприятливі погодні умови, а на Близькому Сході та в Африці – мисливці, що на них полюють. Особливо багато гине молодих птахів.

Незначна кількість особин не відлітає, залишаючись зимувати у нас. Переважно це ослаблені або хворі птахи. Більшість з них взимку гине, але частина успішно перезимовує (часто не без допомоги людини) і навесні приступає до гніздування.

III. Лелека в народній культурі

Білий лелека є птахом, який нерозривно пов'язаний з культурою і традиціями як у Польщі, Білорусі так і в Україні. Гніздування поряд з людиною породило багато міфів, легенд і вірувань пов'язаних з лелекою. Одна з легенд говорить, що лелека виник від людини. Коли на землі дуже розплодились змії, Бог зібрав їх усіх до мішка і доручив людині висипати до моря. Допитлива людина розв'язала мішок і вся нечисть розповзлася світом. За кару розгніваний Бог перетворив неслухняну людину на лелеку, щоби та очищала світ від нечисті.

Лелека є символом приходу весни і багато господарів з нетерпінням очікують прильоту птахів до гнізда, що передує настанню теплих днів. Загальновідомим є ворожіння стосовно перших побачених навесні лелек. Кажуть, якщо побачити першого лелеку в польоті, то в цьому році людині пощастить, якщо птаха, що стоїть на луці – то навпаки. Це стосується і молодих неодружених людей: птах, що летить віщує

дівчині швидке заміжжя, що стоїть – ще рік самотності. Широко поширене переконання, що лелека гніздиться лише на подвір'ї у добрих та порядних людей, приносить їм щастя та достаток. Лелече гніздо на хаті було певною гарантією безпеки, оскільки люди вірили, що в будівлю з гніздом ніколи не вдарить блискавка. Саме тому багато господарів докладали чималих зусиль, щоб у них поселилися лелеки. Без сумніву, найпоширенішим віруванням в усій Європі є те, що лелека приносить дітей.

Гніздо лелеки на будинку вкритому соломою (фот. М.Жемпали)

Лелека – герой багатьох прислів'їв, що переказуються з покоління в покоління. Стосуються вони переважно прильоту птахів, пов'язані з різними господарськими роботами, біологією виду та іншим.

Білий лелека – символ сімейного затишку та добробуту.
Лад у тій хаті, де звив гніздо лелека.
Коли бузько є на хаті, то ворона, жаба чи гадюка не прийдуть на обійстя.
Де лелека водиться, там щастя вродиться.
Хто зруйнує кубло бусла – у того хата згорить.
Прилетіли лелеки – весну принесли здалека.
Як з'явились на городі лелечі лапи – не забирайте з грядки сапи.

Рис. Яцек Еберт

Доказом історичної присутності виду і загальної симпатії до нього є назви місцевостей пов'язані з цим птахом і розміщення постаті лелеки на дворянських гербах. У Польщі близько 30 місцевостей беруть свої назви від лелеки. Є наприклад: Боцян, Боцянек, Боцяново, Боцькі, Боцяніха та ін. В Білорусі – Бусні, Лелікава. В Україні так само багато місцевостей і населених пунктів носять назви пов'язані з лелекою: села Лелеківка у Кіровоградській обл., Боцянівка у Рівненській, Чорногузи у Чернівецькій; річки і струмки Бузьків Яр, Гайстрова Струга, Лелечий потік та інші.

В Україні, як і в Польщі та Білорусі, білий лелека повсюдно користується любов'ю і кожен господар пишається маючи "своє" гніздо. В українців є багато легенд,

повір'їв і анекдотів про стосунки людей і лелек. Якщо дитина хоче мати сестричку, повинна вибігти перед хату і просити лелеку: „Бузьку, бузьку! Принеси Ганнуську!". Одне з повір'їв каже, що в господарстві старшого подружжя віддавна жили лелеки. Щороку старі виходили на подвір'я в день відльоту птахів і махали їм на прощання. Якось бабця захворіла і дідусь вийшов сам. Лелеки довго кружляли над подвір'ям, доки зрозуміли, що бабця хвора. Тоді почали зносити до хати різноманітну лелечу їжу – жаб, мишей, дощових черв'яків, щоб її нагодувати. Відлетіли лише тоді, коли бабця вийшла на подвір'я та помахала їм на прощання.

Бутафорія (фот. І. Калуги)

Цікавим явищем є велика кількість назв, якими в Україні величають цього птаха. Загальновживаний, науковий варіант „лелека" – має татарське походження. Припускають, що це звуконаслідувальна назва, яка імітує клекіт птаха. Татарам завдячуємо і поширену на Поліссі назву „бусол" і характерні в Галичині „бузько", „бузьок". „Чорногуз" – популярне в Центральній Україні. Волиняни використовують і запозичене в поляків слово „боцян" і його відміну „боцюн". На сході та півдні країни вживають російську назву „аіст". Існує також багато місцевих назв: „гайстер", „жабоїд", „клекотень", „бовдур", „неклейка", „веселик", „гова", „кукоствeрк" та інші. В Польщі господарі називають своїх лелек Кайтек, Войтек, а в Україні – Іванко, Василько чи Максимко.

IV. Охорона білого лелеки

У зв'язку з тим, що в Польщі, Україні та Білорусі гніздиться понад третина світової популяції виду, від його охорони в наших країнах може залежати виживання виду в світовому масштабі. В Польщі білий лелека охороняється згідно з „Законом про охорону природи", а також „Директивою птахів" Європейського Союзу. Вид визнаний таким, що знаходиться під загрозою глобального знищення.

Вже понад 15 років у Польщі проводиться організована діяльність з охорони білого лелеки. Однією з партнерських організацій, які координують роботу над програмою охорони виду в країні є „Природниче товариство "Bocian", що працює на Мазовші і Південному Підляшші. Найбільше заходів проводиться у стосунку до гнізд, які знаходяться під загрозою руйнування. Сьогодні, в рамках робіт з порятунку гнізд, у межах усієї країни, природоохоронні організації, спеціальні фірми, енергетичні служби та окремі особи відремонтували понад 15 тисяч гнізд. Такий ремонт проводять поза гніздовим сезоном, до прильоту птахів з зимівлі. Найчастіше він полягає у тому, що за участю енергетиків, на спеціальні металеві платформи підіймають гнізда

збудовані птахами на діючих електричних опорах або встановлюють окремі стовпи для гнізд, виготовляють платформи на дахи будинків чи обрізають гілки, які закривають птахам підліт до гнізда збудованого на дереві.

Найбільшу проблему становлять гнізда збудовані на діючих електричних стовпах. Протягом кількох останніх десятиліть відбувається процес переселення лелек з дерев і дахів на електричні стовпи низької напруги. Причиною цього є зміна дахового покриття людських будівель, відсутність старих дерев зручних для побудови гнізда та й просто те, що стовпи є зручними для розташування гнізд. Підліт до стовпа завжди вільний, а проводи та траверси створюють зручну опору. Сьогодні в Польщі близько 60 % всіх гнізд лелек розташовані на стовпах, в Україні – близько 30 %, а в Білорусі – 25 % і ці цифри далі зростають.

У білого лелеки відоме явище, яке науковці називають „імпрінтінг". Воно означає, що птахи, які народилися і виросли в гнізді збудованому, наприклад, на електричній опорі, після досягнення статевої зрілості, своє гніздо теж будуть будувати саме на електричній опорі, що з кожним роком збільшує відсоток таких будівель.

Гнізда збудовані на електричних опорах становлять загрозу і для лелек, і для енергетичних служб. Молоді птахи, що вилітають з гнізд часто травмуються від зіткнення з електролініями. Наслідком цього є смерть або каліцтво птахів, замикання в електромережі, обриви ліній електропередач та збоїв у електропостачанні. В дощову

Українські енергетики готуються до монтажу платформи на електричний стовп (фот. Н.Дзюбенко)

Монтаж платформи на електричній опорі (фот. А.Бокотея)

погоду намокле гніздо забирає електроенергію з мережі спричиняючи економічні втрати. Беручи до уваги зростаючу кількість таких гнізд, в межах усієї країни вони можуть становити суттєву економічну проблему. Тому лелечі гнізда на електроопорах підносять на спеціальні металеві платформи, що зменшує економічні втрати та смертність серед птахів. Ця ідея зародилася в Польщі, де сьогодні, завдяки плідній співпраці між природоохоронними організаціями та енергетичними службами, майже усі лелечі гнізда на електричних опорах підняті на штучні платформи. Для протидії

Встановлення окремої опори з гніздом (фот. А.Василюк)

переселенню лелек на електричні стовпи обов'язковим є догляд гнізд влаштованих традиційно – на деревах. Такі гнізда вимагають регулярного обрізання нових пагонів дерева, які перешкоджають птахам вільно підлітати до гнізда. Для гнізд розташованих на дахах існує спеціальна конструкція платформи, яка стабілізує гніздо на любому даховому покритті та дозволяє пізніше за ним доглядати.

Навіть найкраще влаштовані гнізда не допоможуть видові вижити, якщо лелека не матиме чим вигодувати потомство. Тому, крім охорони гнізд і лікування поранених птахів, все частіше проводяться заходи з охорони місць живлення птахів. На найбільш важливих територіях впроваджуються сільськогосподарські технології, які сприяють охороні природи. Особливо заохочуються традиційні способи використання лук, які останнім часом все менше викошуються селянами з економічних причин. Найцінніші для птахів земельні ділянки просто викуповуються в господарів. Завдяки лелеці, під охорону потрапляє низка рідкісних, але не таких відомих видів рослин і тварин. В рамках „Програми охорони білого лелеки і середовища його існування" в Польщі проведене відновлення понад 70 га надміру осушених лук.

Особливим напрямком програми охорони білого лелеки в Польщі є допомога пораненим і ослабленим птахам. Є випадки, коли птахи ламають ноги, крила або уражуються струмом. У межах країни успішно діє понад десяток осередків, де лікують

Лелеки в осередку реабілітації тварин (фот. І.Калуги)

і доглядають поранених птахів. Щороку до них потрапляють сотні птахів, з яких близько 40 % вдається вилікувати та повернути у природу. Більшість осередків мають можливість протягом певного часу утримувати хворих птахів, а в деяких вони навіть зимують.

Знайшовши пораненого птаха, насамперед, слід показати його ветеринару, який оцінить стан тварини та ступінь отриманих поранень. Після першої ветеринарної допомоги птаха слід передати до найближчого осередку реабілітації диких тварин. Увага! Дзьоб лелеки є дуже ефективною зброєю, тому займаючись пораненим птахом, слід особливо пильнувати свої очі. Лелеку слід хапати так, щоб птах не міг атакувати Вас дзьобом. Птаха, якого оглядає лікар, слід тримати за дзьоб або легко його зв'язати. Особин зі зламаними кінцівками та уражених струмом досить часто вдається врятувати, якщо вчасно надати їм першу допомогу. Вони можуть подовгу жити в неволі та навіть вигодовувати пташенят. На жаль, птахів зі складними переломами ніг доводиться умертвляти.

Досить часто причиною поранень і смерті пташенят є заплутування в шнурки, принесені до гнізда дорослими птахами, як будівельний матеріал. У Польщі запобігають цьому збираючи шнурки на полях за допомогою учнів шкіл та виплутуючи шнурки з гнізд.

Заходи з охорони білого лелеки в Польщі мають підтримку на всіх адміністративних рівнях. Починаючи від сільрад, які співпрацюють з громадськими організаціями по охороні конкретних гнізд і кормових територій, і закінчуючи Міністерством середовища, яке підтримує заходи з охорони гнізд. Фінансова

Гніздо при дорозі (фот. В.Ільчука)

підтримка цих кроків здійснюється екологічними фондами. Найважливішим спонсором загальнопольської програми охорони білого лелеки донедавна була „Fundacja Ekofundusz". Сьогодні головним спонсором є Норвезький фінансовий механізм, Фонд для неурядових організацій. На початку розвитку програми основну роль в її фінансуванні відіграв „Program Małych Dotacji GEF". Завдяки співпраці між адміністраціями та природоохоронними організаціями, щороку в Польщі запобіжними заходами охоплюється близько півтори тисячі лелечих гнізд.

Виводок на платформі в Яворівському національному природному парку (фот. Г.Єлісеєнко)

В Україні білий лелека охороняється законом України „Про тваринний світ", а також Боннською, Бернською та Рамсарською конвенціями, які Україна ратифікувала у 1996 р. Вид охороняється на всіх природоохоронних територіях держави, які станом на 2009 р. становлять 2,8 млн. га (3,5 % території України). Та все ж найбільше значення в охороні лелеки в Україні має прихильне ставлення до нього людей.

Піонерами в охороні білого лелеки в Україні була Дружина охорони природи Київського університету та Київська обласна організація Товариства охорони природи, які у 1986 році розпочали проведення в Київській області операції „Лелека", що передбачала пропаганду серед населення будівництва штучних гнізд для лелек. Ця операція тривала протягом 5 років і поширилася на всю Україну.

У 1987 році за ініціативою тієї ж Дружини охорони природи Київського університету в Україні була проведена комплексна науково-пропагандистська кампанія, названа „Рік білого лелеки". Основні її завдання – проведення республіканського обліку чисельності та пропаганда охорони виду.

У 1992 році, з ініціативи та під керівництвом Віталія Грищенка, в Україні здійснюється програма моніторингу білого лелеки. Наступною важливою віхою в охороні білого лелеки в Україні стало обрання його у 2000 році Українським товариством охорони птахів "птахом року". Це дало змогу на якісно новому рівні, при залученні значних коштів, провести пропагандистські акції з охорони лелеки зі значною кількістю публікацій у пресі, виступами по радіо та телебаченню, випуском наклейок і буклетів.

З 2004 року, після низки спільних семінарів природоохоронців, освітян і енергетиків Польщі та України, в нашій державі розвивається міжнародних проект з охорони білого лелеки. Його головними напрямками є охорона гнізд на електромережах та екологічна освіта. Сьогодні спільними зусиллями Західноукраїнського орнітологічного товариства та енергетичних служб в Україні встановлено понад

550 платформ під гнізда лелек на електричних опорах. З 2004 року в нашій державі впроваджується Освітня програма „Лелека", яку сьогодні використовують вчителі понад 300 шкіл у 20 областях.

V. Моніторинг популяції

Проведення міжнародних обліків чисельності білого лелеки вже стало традиційним. Попередні проходили у 1934, 1958, 1974, 1984, 1994-1995 роках. У 2004-2005 роках в Європі проводився шостий перепис білого лелеки, в якому Польща, Україна та Білорусь брали активну участь. За даними цього перепису в трьох наших країнах гніздиться 102 тис. пар, що становить майже половину всіх білих лелек. Чисельність виду в трьох наших країнах за період між двома останніми переписами істотно зросла. У Польщі на 28%, а в Україні та Білорусі на понад 70%.

З 1992 року, за допомогою мережі координаторів, серед яких професійні орнітологи, вчителі шкіл, студенти, учні, та й просто ті хто любить природу, в Україні проводиться моніторинг білого лелеки. Керує цією акцією співробітник Канівського державного заповідника Віталій Грищенко. За даними зібраними з пробних ділянок по всій країні щороку вираховується щільність та успішність гніздування виду. Це дає змогу контролювати стан популяції в Україні, і в разі небезпеки швидко вживати відповідних заходів.

Польські й українські учні під час спільної роботи в рамках освітньої програми „Лелека" (фот. А.Бокотея)

VI. Освіта

У Польщі та Україні вже тривалий час, проводяться різноманітні освітні заходи пов'язані з білим лелекою. Їх здійснюють школи, осередки екологічної освіти, різноманітні екологічні товариства та інші. У Польщі ці заходи координуються Освітньою програмою „Bocian", що здійснюється Польським товариством друзів природи „pro Natura", в Україні – адаптованим аналогом польської – Освітньою програмою „Лелека", координованою Західноукраїнським орнітологічним товариством за фінансової підтримки фонду „Ciconia" (Ліхтенштейн). Програма має на меті залучення молоді до заходів з охорони білого лелеки. Вона поєднує активну охорону природи зі здобуттям конкретних знань, виробленням у дітей активної життєвої позиції, навчанням бути відповідальним за стан довкілля.

Школи, які беруть участь у програмі, отримують безкоштовні освітні матеріали. Поряд з загальними даними з біології, поширення та охорони лелеки, вони містять пропозиції конкретних завдань для учнів різних вікових груп. Їх можна використовувати як для роботи з класом, так і з групою зацікавлених осіб. Вони повинні допомогти вчителеві організувати цікаві заняття на природі та в класі.

В рамках проекту учні разом із вчителем спостерігають за гніздами і кормовими ділянками у своїй околиці та здійснюють заходи з їхньої охорони. Збирають дані з успішності гніздування, оцінюють потенціал територій де лелеки живляться. В осінньо-зимовий період підсумовують результати зібраних влітку матеріалів, проводять ремонт гнізд, які цього потребують, відслідковують на карті міграційні шляхи лелек та інше.

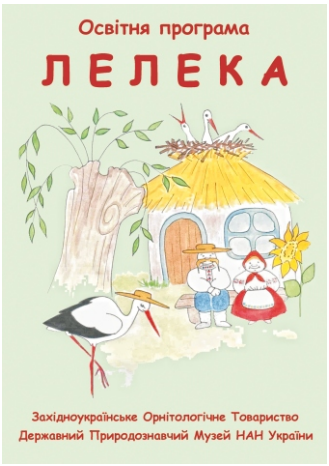

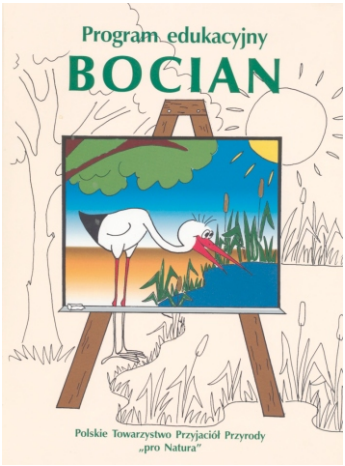

Обкладинки української та польської освітніх програм

В рамках програми школи налагоджують співпрацю з багатьма особами і установами, наприклад, сільрадами, інститутами вдосконалення вчителів, національними парками та заповідниками, громадськими організаціями, енергетичними службами, пожежниками, лісництвами, засобами масової інформації. До охорони лелек часто підключаються цілі громади.

Щороку дані, зібрані молоддю в рамках освітньої програми „Лелека", надходять до Західноукраїнського орнітологічного товариства і становлять важливий внесок до пізнання стану популяцій цих птахів і планування успішної їх охорони. Після аналізу результатів готується інформаційний бюлетень, де наводяться підсумовані результати праці тисяч молодих людей. Він розсилається по школах, які брали участь у проекті та становить підґрунтя для обміну досвідом між школами.

Програма користується великим успіхом серед учнів і вчителів, які з задоволенням присвячують лелекам свій час і зусилля. Така праця приносить багато радості, даючи при цьому конкретні результати в охороні природи та освіті молоді.

Програма „Bocian" набула популярності й за кордоном. Завдяки підтримці фонду „Ciconia" (Ліхтенштейн) освітні матеріали для вчителів перекладені німецькою, словацькою та угорською мовами і пристосовані до умов цих країн, де слугують основою для проведення аналогічних заходів у школах.

VII. Лелека допомагає розвитку села

Заходи з охорони білого лелеки в Польщі безпосередньо впливають на розвиток сільських громад. Вдалим прикладом цього є **„Підляський лелечий шлях"**. Він поєднує три національних парки: Біловезький, Нарвянський і Бєбжанський, проходячи мальовничими долинами рік Нарви і Бєбжі. Подолати його можна як автомобілем, так і велосипедом, а призначений він для туристів, які прагнуть ознайомитися з природою регіону і традиційною сільською культурою. В центральній частині шляху, біля містечка Тикоцін над р. Нарвою, розташована головна його перлина – двір Пентово, з понад двадцятьма гніздами лелек. Пентово отримало від німецького фонду „Euronatur" звання „Європейське лелече село". Одночасно господарство виконує роль агротуристичного осередку, де можна зупинитися й провести вільний час. У цій господі встановлені дві оглядові вежі, з яких можна спостерігати за гніздами та птахами, що годуються на луках. В одній з будівель господарства влаштований Музей білого лелеки.

Музей білого лелеки в європейському лелечому селі Пентово у Польщі (фот. І.Калуги)

Вздовж Шляху розташовані осередки, де туристи можуть заночувати і поїсти. Тому від існування Шляху виграють не лише популярні серед туристів природні парки, а й навколишні села. Підляський лелечий шлях створений Польським товариством охорони птахів (PTOP) спільно з приватними фірмами та місцевими адміністраціями. Цей проект отримав від Польської туристичної організації престижне звання „Туристичний продукт року 2003".

Лелечі села виникли і в інших регіонах країни: на Мазурах – Живково, також під опікою PTOP (близько 50 пар лелек), на Любельщині – Мости, (понад 15 пар), на Землі Любуській – Клопот, під опікою Ліги охорони природи округу Зелена Гура (понад 20 пар), де теж створений Музей білого лелеки. Як і в Пентові, таке звання слугує розвитку місцевості, створенню додаткових джерел прибутків для населення та охороні природи. Наприклад, у Живкові PTOP збудував оглядову вежу і створив екологічну стежку. Ведуться роботи зі збереження сприятливих для лелеки методів

обробітку ґрунту, затримується вода у меліоративних каналах, викопуються ставки і відтворюються луки. Всі заходи проводяться спільно з селянами та місцевою владою.

VIII. Польсько-українсько-білоруський проект охорони лелеки

Після успішної реалізації проекту Природничого товариства „Bocian" і Західноукраїнського орнітологічного товариства, який розпочався з весни 2003 р., виникла ідея залучення до співпраці нових країн, де гніздиться багато лелек і є свій досвід охорони цього виду. Вибір був зроблений на користь найближчого спільного сусіда – Білорусі.

Візит польської делегації до Білорусі в 2009 році (фот. І.Калуги)

Метою проекту є обмін польсько-українським досвідом міжнародної співпраці в охороні білого лелеки з білоруськими колегами. Польські та українські природоохоронні громадські організації демонструють білоруській стороні, яким чином у них зародилася співпраця між громадськими природоохоронними організаціями, владними структурами й енергетичними службами, який це дало результат і разом з тим, вивчають білоруський досвід охорони білого лелеки.

Учасники польсько-українсько-білоруського семінару в Польщі в 2010 році (фот. А.Бокотея)

В кінці березня в м. Сєдльце у Польщі відбувся перший польсько-українсько-білоруський семінар з обміну досвідом з охорони білого лелеки. Серед представників країн були не лише охоронці природи, а й енергетики та журналісти. Після наукового семінару відбувся показ різних способів захисту гнізд лелек розташованих на електричних стовпах, деревах і дахах будинків.

Наш досвід міжнародної співпраці дає підстави позитивно дивитися на подальший розвиток цього проекту. Залучення нових країн до практичної охорони білого лелеки, створення інтернет-сторінки, де висвітлюватимуться досягнення й спільні заходи країн-учасників, видання рекламної продукції – буклетів, плакатів, наклейок, значків та багато іншого – найближчі плани нашої співпраці.

Де можна отримати пораду і допомогу?

Організація	Контактна особа	Адреса	Телефон, E-mail
Західноукраїнське орнітологічне товариство	Бокотей Андрій Андрійович	вул. Театральна, 18, м. Львів, 79008	(032) 272-16-42 zuot.office@gmail.com
Канівський природний заповідник	Грищенко Віталій Миколайович	Канівський заповідник, м. Канів, 19000, Черкаська обл.	vgrishchenko@mail.ru
Галицький національний природний парк	Бучко Володимир Володимирович	Галицький НПП вул. Галич-Гора, м. Галич, 177100	тел. / факс (03431) 22-1-13 E-mail:galychnpp@mail.ru
Екологічна фірма „Світ птахів”	Химин Михайло Васильович	пр. Волі, 64/43, м. Луцьк, 43010	(03322) 4-08-93 michaelkhymyn@bigmir.net
Фонд „Природна спадщина”	Русєв Іван Трифонович	вул. Пастера, 42/21, м. Одеса, 65026	(0482) 26-12-20 wildlife@paco.odessa.ua
Харківське відділення ТОП	Атемасова Тетяна Андріївна	а/с 4654, м. Харків, 61022	(057) 705-51-43 atemasov@mail.ru

Використана література:

1.Бокотей А., Калуга І., Тишко П. Охорона білого лелеки – досвід Польщі і України. – Сєдльце-Львів, 2004. – 16 с.

2.Грищенко В.М. Чарівний світ білого лелеки. – Чернівці, 2005. – 160 с.

3.Грищенко В.М., Борейко В.Є., Листопад О.Г. Охороняйте білих лелек. – Київ, 1996. – 112 с. 4.Шульц-Гузяк Д., Бокотей А.А., Дзюбенко Н.В. Освітня программа „Лелека”. – Львів, 2006. – 66 с.

5.Jakubiec Z., Szymoński P. Bociany i boćki. – Wrocław, 1999. – 144 s.

6.Szulc-Guziak D. Program edukacyjny „BOCIAN”. – Wrocław, 2003. – 86 s.

FUNDUSZ DLA ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH
WWW.FUNDUSZNGO.PL

eea grants norway grants
Iceland liechtenstein norway

ECORYS
Research and Consulting

Фінансова підтримка надана Ісландією, Ліхтенштейном і Норвегією через Фінансовий механізм Європейського економічного простору та Норвезький фінансовий механізм, а також з бюджету Республіки Польщі через Фонд підтримки неурядових громадських організацій

ISBN 978-83-60647-13-4